't Vagevenster 07

Heemkundevereniging

BERCHS-HEEM

Bestuur Heemkundevereniging Berchs-Heem:

Jan van der Burgt
voorzitter
Molenweg 44
5351 EV Berghem
tel. 04123 - 1183

Herman van de Camp
secretaris
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 04123 - 1327

Lambert van Hintum
penningmeester
Clausstraat 5
5351 CJ Berghem
tel. 04123 - 2515

Riny Gremmen,
Zevenbergseweg 31
5351 PG Berghem
tel. 04123 - 2141

Adrie Dollevoet
Spaanderstraat 7
5351 BA Berghem
tel. 04123 - 1428

Jo Hoeks-van Thiel
Harenseweg 1a
5351 NG Berghem
tel. 04123 - 1868

Ans den Brok
St. Willibrordusstraat 21
5351 ED Berghem
tel. 04123 - 1214

Redactie 't Vagevenster:
Adrie Dollevoet
Peter Hoefnagels
Jo Hoeks-van Thiel

Eindredactie en vormgeving:
Bert Akkermans

Inleveren kopij 't Vagevenster:
St. Willibrordusstraat 15n,
5351 ED Berghem
tel. 04123 - 2424

Aanleveren kopij:
indien mogelijk op diskette,
WP-formaat.
Kopij, foto's en ander aangeleverd materiaal worden na plaatsing geretourneerd.

Leden van Heemkundevereniging Berchs-Heem krijgen het verenigingsinformatie- en nieuwsblad, 't Vagevenster, gratis thuisbezorgd.

Losse nummers f. 6,-
exclusief verzendkosten,
aan te vragen bij de secretaris:
Herman van de Camp
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 04123 - 1327

Rekeningnummer Rabobank:
1065 16 817
t.n.v.: Heemkundevereniging Berchs-Heem

K.v.K. nr. V219728

't Vagevenster nummer 7, mei 1995

Inhoud

Berghem vanuit de lucht 214
11-12 september 1944
Gerrit Laurenssen

Over Watersnood en Geldnood 217
Jo Hoeks-van Thiel

Bodemvondsten 226

Kozakken in Berghem 228
Lambert van den Heuvel

Belasting rond 1700 230
Henk Luijerink - Jo Hoeks-van Thiel

D'n bik op het platteland 234
Lambert van Hintum

Sint Anna-vereniging 237
Een onbekende vereniging
Marietje Neeteson-van Zummeren

Expositie Rabobank 240

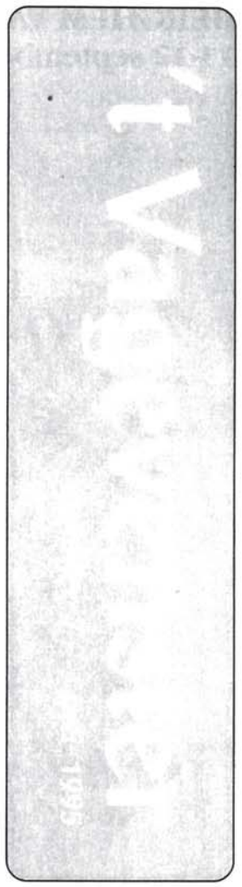

Van de Redactie

In dit nummer van 't Vagevenster veel informatie - Gerrit Laurenssen ontdekte in Engeland vijf luchtfoto's. Deze zijn genomen door vekenningsvliegtuigen van de RAF, één week voor de bevrijding van Berghem - Wateroverlast, overstromingen en evacuaties begin 1995, bijna een nationale ramp. Voor Jo Hoeks-van Thiel aanleiding na te gaan wat er vorige eeuw in deze streek aan rampspoed is geweest door watersnood. Hoe de hulpverlening en schade werden geregeld - In 't Vagevenster nummer drie en vier zijn archaeologische bodemvondsten op de Lallenberg beschreven. Op andere plaatsen in Berghem zijn ook opmerkelijke vondsten gedaan - Familie Van Iperen en Kozakken in Berghem, een verhaal uit overlevering, door Lambert van den Heuvel - Belasting rond 1700, Henk Luijerink en Jo Hoeks-van Thiel bezochten het streekarchief en vonden een 'Polderboeck' uit 1699 - Lambert van Hintum heeft een mooi verhaal over voedsel en het conserveren ervan, wat er 'vroeger', tot ongeveer 1950, bij kwam kijken om iets eetbaars op de plank te krijgen - In een boerderijtje aan de Runselstraat hangt een oorkonde van de Sint Anna-vereniging, Marietje Neeteson-van Zummeren is op zoek naar gegevens over de vereniging.

BERGHEM VANUIT DE LUCHT
11-12 september 1944

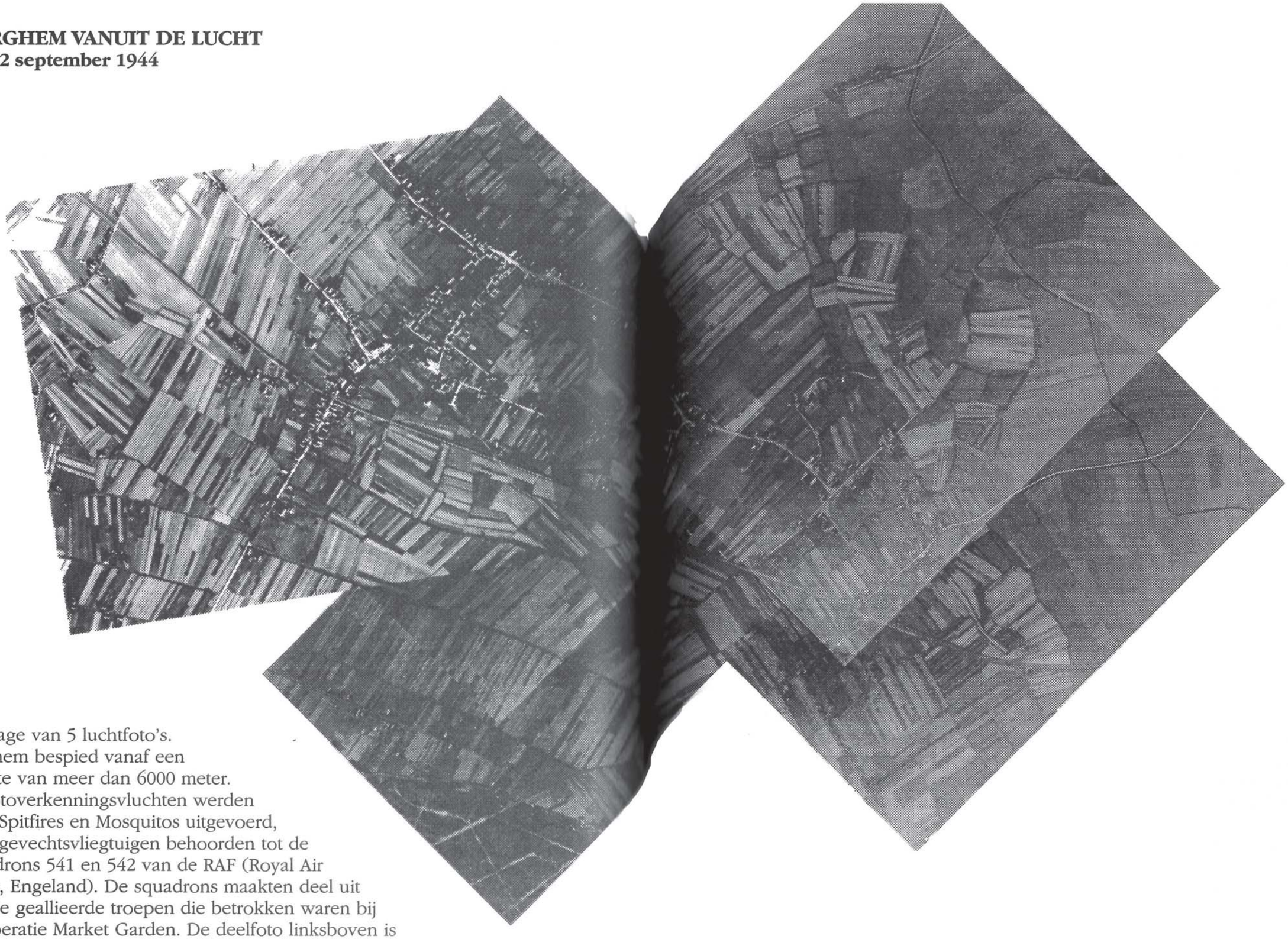

Montage van 5 luchtfoto's.
Berghem bespied vanaf een hoogte van meer dan 6000 meter.
De fotoverkenningsvluchten werden door Spitfires en Mosquitos uitgevoerd, deze gevechtsvliegtuigen behoorden tot de Squadrons 541 en 542 van de RAF (Royal Air Force, Engeland). De squadrons maakten deel uit van de geallieerde troepen die betrokken waren bij de operatie Market Garden. De deelfoto linksboven is genomen op 11 september 1944, de andere vier zijn van 12 september.

Noordoost Brabant en een groot gedeelte van de provincie Gelderland werden overlappend gefotografeerd voor de grote doorstoot naar Arnhem zou beginnen. Precisiewerk voor die tijd.
Die fotoverkenning was nodig om Duitse troepen te lokaliseren en te weten of wegen, spoorwegen, bruggen en andere punten van vitaal belang niet waren geblokkeerd. In Berghem lagen geen knelpunten; voor grondtroepen was de weg vrij!

Het verschil in weertype is op de foto's goed te zien. Linksboven, foto gemaakt op 11 september door een vliegtuig van Squadron 541, is duidelijk te zien dat het een mooie, heldere, zonnige zomerdag is. Aan de schaduwen van bomen en gebouwen kan men opmaken dat de foto tussen 10.00 en 11.00 's morgens is genomen. De vier andere foto's zijn van Squadron 542 op 12 september, bewolkt weer. Schaduweffecten zijn voor militaire fotointerpretatie een belangrijk gegeven, het geeft een indicatie om de hoogte van bepaalde objecten te kunnen schatten. Operatie Market Garden was bij onze zuiderburen in volle gang, Eindhoven was al bevrijd. De geallieerde troepen maakten zich op om zich via 'de Corridor' te verplaatsen. Richting Maas, via Grave en naar 's-Hertogenbosch via Reek-Schaijk-Heesch. Welke Berghemnaar had er in die dagen weet van dat hun dorp door Engelse RAF-gevechts-vliegtuigen vanuit de lucht kritisch werd 'bekeken'.
De Spitfires en Mosquitos bleven angstvallig op grote vlieghoogte, boven 6000 meter, om buiten bereik van het Duitse afweergeschut te blijven. De Tommies voerden bijna onopgemerkt, systematisch de fotoverkenningsvluchten uit. Vóór de bevrijders met tanks en andere gevechtsvoertuigen de Berghemse hei binnenrolden. Vanaf de Rijksweg naar het Zevenbergs Huis, om er tijdelijk hun kampement op te slaan.

De fotoverkenningsvluchten van de geallieerden leverden vijf historische beelden op die de typische bebouwing van Berghem in die tijd laten zien. De luchtopnamen vormen zeker voor vele Berghemnaren een nostalgisch beeld, waarop nagenoeg ieder detail herkenbaar is. Zonder twijfel zal menigeen zijn eigen markant plekje daarop kunnen ontdekken. De foto's tonen aan dat weersomstandig-heden de opnamen duidelijk kunnen beïnvloeden.
'Chapeau', voor deze bijdrage van de Royal Air Force aan de bevrijding van ons land. Heemkundevereniging Berchs-Heem houdt er in ieder geval historische beelden aan over. Een welkome aanvulling op de reeds bestaande serie foto's van ons dorp.

G. Laurenssen

Copyright: Ministry of Defence, 3-5 Great Scotland Yard, London UK.
Defence Intelligence Agency, The Pentagon, Virginia, USA.

OVER WATERSNOOD EN GELDNOOD

door Jo Hoeks-van Thiel

Gesteund door krant, radio en televisie zamelde het Nationaal Rampenfonds afgelopen winter meer dan 80 miljoen gulden in. Geld als water dus.
Hoe ging dat in de vorige eeuw?
Hoe wist men toen de mensen tot geven op te wekken?
We zoeken in het archief van Berghem en vinden tussen de "ingekomen stukken" het volgende:

DINSDAG 28 MAART 1995

37 Miljoen teveel ingezameld

Nederland te gul tijdens de watersnood

Van een verslaggever

TIEL – Terwijl andere fondsen erover klagen dat het de laatste tijd vreselijk moeilijk is om een collectebus gevuld te krijgen, kampt het Nationaal Rampenfonds met een luxe-probleem dat ongekend is in de geschiedenis van het liefdewerk in Nederland: Wat moet er gebeuren met de ruim 37 miljoen gulden die geschonken zijn tijdens de periode van hoogwater?

Op 3 februari 1820 stuurt de *"Staatsraad, Gouverneur der Provincie Noord Brabant"* een schrijven naar het *"Gemeente Bestuur van Berchem"* waarin wordt gezegd dat:

"Z.M. de Koning, diep getroffen bij het gezigt en de berigten der rampen, welke een aanzienlijk getal Ingezetenen van deze Provincie treffen, onverwijld uit eigene middelen heeft gezorgd dat mens en vee niet verhongeren"

en hij wil nog meer doen maar hij wil ook dat mensen die have en vee verloren hebben hun middelen van bestaan zullen kunnen hervatten en dat kan de koning niet alleen,

"maar Hoogstdenselve rekent te dien opzigte met vertrouwen op de mededeelzaamheid den NEDERLANDEREN eigen, en verwacht derhalven, dat alle Ingezetenen die, door eene gunstrijke bewaring der Voorzienigheid bevrijd zijn gebleven van de ellende, onder welke hunne mede- Ingezetenen thans zuchten, voorzeker de behoefte gevoelen zullen, om, op het voorbeeld van hunnen Koning, derzelver erkentenis aan het Opperwezen voor die weldaad aan den dag te leggen, door de bestemming van een gedeelte van dat geen, wat zij behielden, tot lening van het ongeluk van hen, die alles verloren hebben."

Dan volgt een suggestie hoe de collecte gehouden kan worden

"in een Schaal of beslotene Busse"

en de schrijver vindt dat hij geen aansporing hoeft te doen

"daar het weldadig voorbeeld des Konings en den Mensch-lievenden aard der Noord-Brabanders mij tot genoegzamen waarborg verstrekken, dat zij ook nu wederom blijken zullen geven, dat de erfdeugd der NEDERLANDEREN, Hulp in Nood, nog steeds bij hun huisvest."

Of deze vleiende woorden succes hadden en hoeveel de collecte opbracht is niet in de stukken terug te vinden.

Van 1833 is een lijst bewaard gebleven met:

"Opgaaf der Verliezen ondergaan door Onderstandbehoevende Slagtoffers der stormen en Overstroomingen in Noord Brabant ingebragt en gemoedelijk berekend."

In Berghem waren dat 22 personen die allemaal ten noorden van de Laanderstraat (nu Burg. van Erpstraat) woonden. Tot de meest gedupeerden behoorden Andries Gijsbers en Antoon van de Kant die allebei op het Harenschbroek woonden.
Andries wiens gezin uit 6 personen bestond had een schade aan zijn huis van f 50,-, aan huisraad f 3,-, aan wintervoorraad f 35,- en aan hooi f 15,-. Dat was alles samen f 103,-. Als vergoeding kreeg hij f 8,03 1/2. (Wie kent er nog een halve cent?)
Antoon van de Kant had ook 6 kinderen, en f 160,- aan schade. Hij kreeg f 12,48.

Op 3 februari 1834 ontvangt het gemeentebestuur van Berghem een brief dat de staf en het 2de Bataillon der 2de Afdeeling Vriesche Schutterij die op dat moment in Berghem gelegerd waren (waarschijnlijk om de Groenendijk te bewaken) een collecte hebben gehouden en dat Berghem f 45,- krijgt.

Begin 1850 is er weer een flinke overstroming en iedereen komt in het geweer en tracht te helpen naar vermogen.
De Berghemse school-meester Martinus Oortman doet dat op zijn manier. Hij schrijft een "Sierzang" *)
Hij verkoopt exemplaren van zijn gedicht voor 50 ct per stuk en de opbrengst daarvan zendt hij naar 's-Hertogenbosch. Dit bedrag groot f 87,45 is bestemd voor het rampenfonds onder de voorwaarde dat Berghem één derde ervan zal krijgen.
Dus wordt het schone bedrag van f 29,15 aan Berghem overgemaakt.
Hier volgt de sierzang, tien coupletten:

Opwekking

1 Leent, leent uwe aandacht, Landgenoten!
Den treurgalm mijner droeve luit;
'k Zal trachten U het leed t'ontbloten,
Dat Neerlands eerst gewest omsluit. -
De maaskant, fel bestookt door 't water,
Dat nu ontboeid, met woest geklater
Verheft den opgeblazen kop;
Zucht smeekend, onder 't leed bedolven,
En strekt wanhopend uit de golven
De handen wringend naar U op. -

Opwekking anno 1994!

2 Naauw had de watervorst zijn boeijen
Van een gereten en verscheurd,
Of doet den angst in 't harte groeijen,
Daar hij den kruin verwoestend beurt
Een ijsdam keert de ontbonden stroomen,
Die meer en meer van boven komen,
En stuit hun vaart met trotsch geweld;
En 't water dat in d'afgrond kookte,
En vruchteloos den dam bestookte,
Kiest zich een heerbaan over 't veld.

3 Nu holt het op vernielings-vleugelen
Als een getergde bosch-leeuwin,
Door dijk noch dammen te beteugelen
En dringt bestendig landwaarts in. -
Niets kan zijn overmoed bedaren;
Het zweept met ongetemde baren
Al wat het in zijn vaart ontmoet: -
Hier zwicht een dijk voor zijne roede,
Daar wijkt een dam voor zijne woede,
Ginds stort een hutjen in den vloed.

4 Nu komt een storm den ramp vermeeren
En jaagt het zwalpend nat vooruit;
En niets vermag den stortvloed keeren,
't Strekt alles hem ten wissen buit. -
God! welk een onheil! - welke smarten
Doorvlijmen duizend bange harten,
Die smeekend naar een uitkomst zien! -
Die noodkreet stijgt uit alle dorpen,
Daar de afgrond hen bedreigt in te slorpen...
Mijn God! wie zal hen hulpe bien? -

5 Menschlievendheid! uw reine waarde
Wordt nog in Neerland hoog geschat; -
Wat ook bij Batoos *) kroost ontaarde,
Op U gaat onze landaard prat. --
Naauw was het noodgeschrei vernomen,
Of 't dorpbestuur gaat zonder schromen,
Met kloeke mannen naar den nood; -
Het kampt met de ongestuime baren -
't Ontziet noch moeite nog gevaren -
't Geldt - menschen redden van den dood.

6 Zoo was het heel de Maaskant henen,
En de arme werd verzorgd, gevoed:
Geen maag of vriend is te beweenen:
De redding daagde alom met spoed. -
Maar nu, nu 't water is geweken,
Wie kan van al het onheil spreken,
Dat zich aan ieders oog vertoont? -
Met weedom wordt het hart omvangen,
En tranen vloeijen langs de wangen, -
Nu de arme weer zijn hut bewoont.

7 Een aantal stulpen werd verslonden
Door het vernielend element;
Niet eene hut bleef ongeschonden; -
Der armen ramp is ongekend. -
Verwoesting staat alom te lezen;
Verarming is alom te vreezen; -
Waar moet het met den lijder heen!!.... -
Zijn huis vernield - zijn' spijs bedorven -
Zijn' levenssappen weggestorven --
Mijn God! treft hem Uw wraak alleen!? -

8 Maar nee - o God! in al uw' werken
Toont Gij, dat Ge aller Vader zijt: -
Kan 't kortziend oog 't niet immer merken
Toch blijft U eeuwig dank gewijd. -
Ja, de arme is ook uw kind, o Vader!
Ook d'arme zijt Ge een Steun en Rader!
Gij slaat - maar liefde is steeds Uw doel: -
Moet hij hier vaak met onspoede strijden,
Dra wordt hem 't lijden een verblijden.....
Ge ontsluit den rijden het gevoel. --

9 Weldaan dan dierbre Landgenooten!
Voldoet aan de inspraak van uw hart; -
De geldkas voor den arme ontsloten,
Geleningd uwer broedren smart! --
Vernoegt u niet met ijdel klagen;
Uw buidel slechts kan 't leed verjagen,
Wij de arme snakt naar hulp en brood: -
Zoo klinkt uw lof uit duizend monden,
Zoo wordt de bee tot God gezonden
Voor U - der armen hulp in nood. -

10 En Godgevallig is de bede,
Die van den arme tot hem rijst;
Zij baart u echten hemelvrede,
Wijl de Engel zelfs uw weldaad prijst. -
Ja, uwe gift zal eeuwig pralen
In 't hemelhof op gouden schalen
Door 't reukwerk van den arme omtooid:
De menschheid zal uw weldoen eeren,
De Godheid uwen schat vermeeren,
Daar de arme uw pad met rozen strooit. -

Berchem 16 Februari 1850

Ja, schoolmeester Martinus kon het mooi vertellen maar natuurlijk was de werkelijkheid ietsje anders.
In schrijnende tegenstelling is het verhaal van Benedictus van den Hout die in de Hondshoek woonde.
Hij valt maar met de deur in huis (voor zover die er nog is):

Aan de Groot edel Achtbare
heer exselentie

De schoofsteen tot de grond toe gevalle en ene bakoven er is onder kapot een kachel met haar toe behoor de tafel kort kapot 5 stoelen kapot 2 groote roompotte kapot een eetketel een koffypot kapot de lijst van de schouw kapot met 13 borden en een schootel 3 slaapstede aan de grond weg en het houdwerk kort kapot voor 12 gulde van mijn gereedschap kapot. den halve zolder kapot met deschouw omlaag gestort de put in gestort een muur langst het huis een muur door het huis kort kapot en daar onder 8 kiepen dood 2 zeven daar onder kapot een ton vol koollen en de ton kapot een ton met boonen om gestort geen eetbaar spijs over nog niet om te pooten of te planten ten minste 18 mudde aarappelen verrot een deur met raam kapot de deuren van de kast kapot met het geen daar op stond een koperen ketel dubbel toe te minste duizend pond strooi zoo weg gedreven en het andere verrot en nat.
De muuren rondom de kamer gelijk gescheurd en kapot zoo dat mijn kamer onbekwaam is om mijn werk daar in te verrigten want men kan daar zoo maar in loopen.
Ja edel Achtbaarheid wij hebben 24 uren met 6 man in doods gevaar gezeten op het stuk van de zolder zonder eten of drinken zonder dat ons een gemeintenaar wederstand geboden heeft als Antoon Gijsbers en Jan Willem van den heuwel (buren red.) die hebben ons ten laaste gered dus kunt gij wel denken welke schade dat ik gehad heb 14 dagen heeft het huis alleen gestaan zoo hebben ik in 5 6 weeken geen werk kunnen verrigten zoo kan ik aan u de schade niet optellen welke ik met de watervloed gehad heb.
Daar op heb ik ontvangen 2 duizend steen van 3 gulde het duizent 2 mudde kalk 22 stuivers het mud de deur en dulper ten alderhoogste 2 gulde 3 dgg hebben zij de metzelaar uit betaalt en den 20 Augustus heb ik nog ontvangen 4 gulden 60 cent.

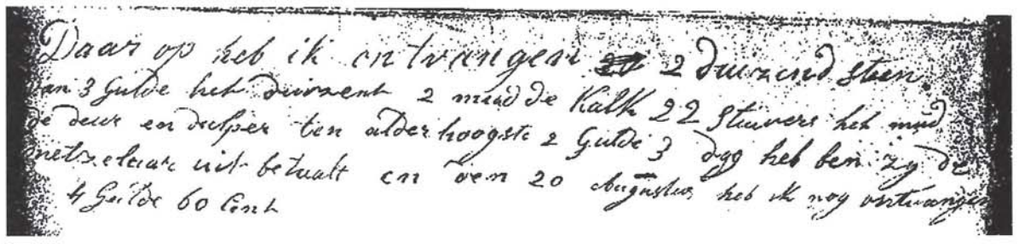
Daar op heb ik ontvangen 2 duizend steen van 3 Gulde het duizent 2 mudde Kalk 22 Stuivers het mud de deur en dulper ten alderhoogste 2 Gulde 3 dgg heb ben zij de metzelaar uit betaalt en den 20 Augustus heb ik nog ontvangen 4 Gulden 60 Cent

Waarom deze man zo weinig kreeg is een raadsel want in een schrijven van de Gedeputeerde Staten van 6 augustus 1850 wordt gesteld: dat beschadiging aan gebouwen voor 100% worden vergoed en schade aan andere voorwerpen voor 50%.

Jongelui uit Dennenburg komen op een heel andere manier "in het geweer", getuige de navolgende brief van 5 mei 1850:

Tergelegenheid dat te Dennenburg op den 27 April l.l., eene ondertrouw plaats had, is in den avond van dien dag met geweer geschoten geworden, en heeft dat schieten, hetwelk men verre kon hooren, en waarvan men de reden niet kende, aanleiding gegeven, dat alle de Militairen, die ter bewaking van den Groenendijk zijn gesteld, en anders bij beurten de dienst verrigten, den geheelen nacht onder de wapens zijn moeten blijven.
Daar dit de dienst vande Militairen onnoodig verzwaard, en het wenselijk is dat zulks worde voorgekomen, zoo heb ik de eer U te verzoeken, om uit aanmerking dat Uwe Gemeente nabij den Groenendijk is gelegen, zooveel mogelijk te zorgen, dat zoolang die waterkeering bewaakt wordt door Militairen, geen vuurwapenen, vooral niet inde avond of nacht, in de Gemeente worden gelost, en in alle gevalle, wanneer dit bij feestvieringen zou plaats hebben, dit alsdan daarvan vooraf tijdig door U worde kennisgegeven hetzij aan den Kommanderenden officier van het Detachement, hetzij aan den Dijkgraaf 's Lands van Megen wonende te Berchem.

De Staatsraad, Gouverneur van Noordbrabant
w.g. A. Borret

Over de ramp in januari 1861 is meer bewaard gebleven.
De burgemeester van Berghem zegt in een schrijven aan de commissaris des Konings te 's-Hertogenbosch dat er 26 gezinnen bestaande uit 101 personen in de gemeenteschool zitten. Dat was het gebouw dat naast de kerk stond waar nu de parkeerplaats is van Albert Heijn. Ze worden onderhouden door een commissie uit het armbestuur en de bijzondere vereniging tot werkverschaffing.
Nog een aanzienlijker aantal gezinnen die niet tot de categorie behoeftigen behoort is door andere ingezetenen opgenomen en de meer gegoede boerenstand verblijft gedeeltelijk bij "de famille" en de rest blijft bij hun vee en zit op zolder.
Er zijn zelfs nog twee gezinnen bestaande uit 12 personen, uit Ammerzoden en Empel die hier verblijven.
Tien dagen naderhand komt er uit Den Bosch een bedrag van f 100,- om de ergste nood te lenigen.

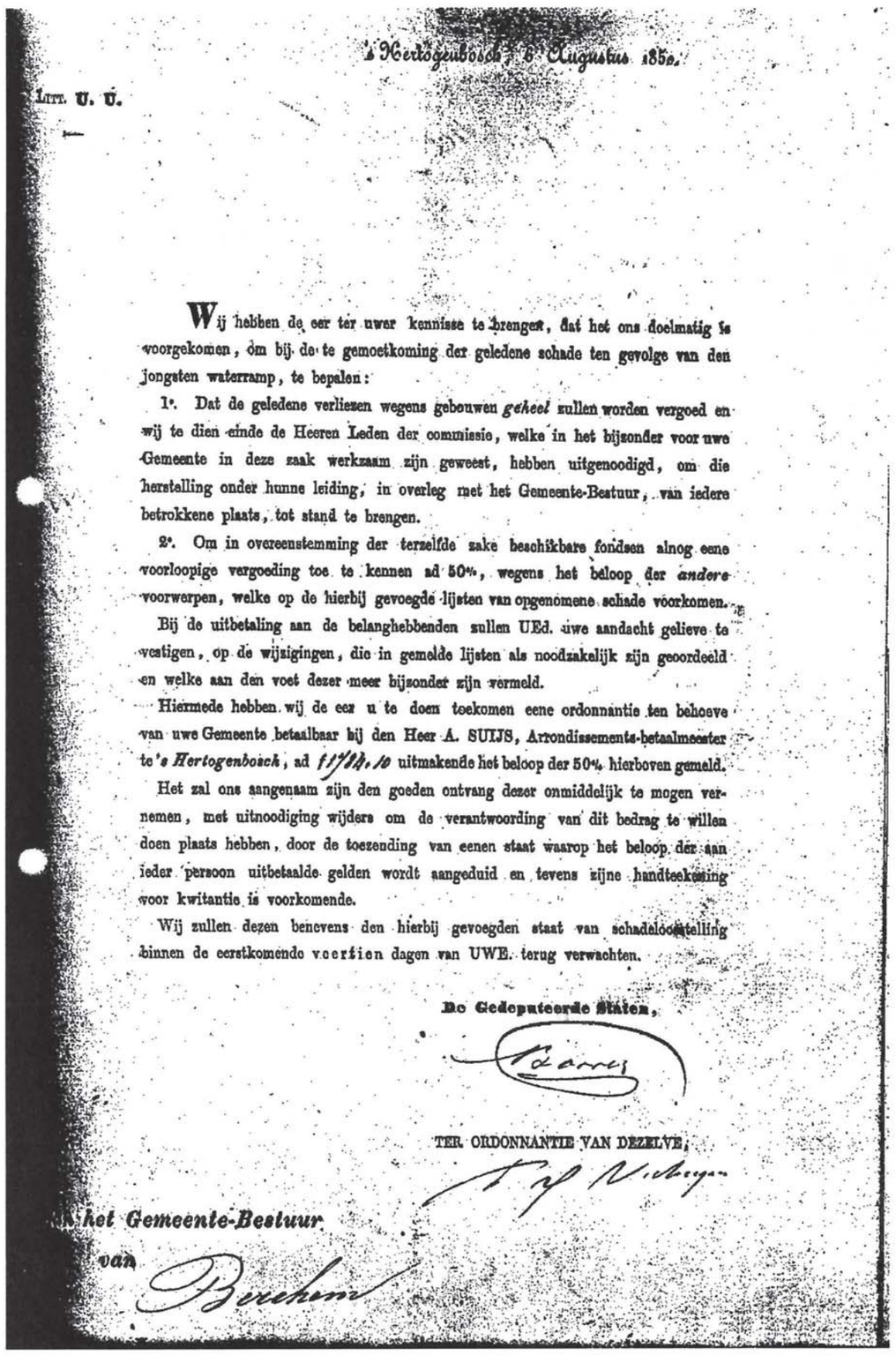

's Hertogenbosch, 5 Augustus 1861.

Litt. U. U.

Wij hebben de eer ter uwer kennisse te brengen, dat het ons doelmatig is voorgekomen, om bij de te gemoetkoming der geledene schade ten gevolge van den jongsten waterramp, te bepalen:

1°. Dat de geledene verliezen wegens gebouwen *geheel* zullen worden vergoed en wij te dien einde de Heeren Leden der commissie, welke in het bijzonder voor uwe Gemeente in deze zaak werkzaam zijn geweest, hebben uitgenoodigd, om die herstelling onder hunne leiding, in overleg met het Gemeente-Bestuur, van iedere betrokkene plaats, tot stand te brengen.

2°. Om in overeenstemming der terzelfde zake beschikbare fondsen alnog eene voorloopige vergoeding toe te kennen ad 50%, wegens het beloop der *andere* voorwerpen, welke op de hierbij gevoegde lijsten van opgenomene schade voorkomen.

Bij de uitbetaling aan de belanghebbenden zullen UEd. uwe aandacht gelieve te vestigen, op de wijzigingen, die in gemelde lijsten als noodzakelijk zijn geoordeeld en welke aan den voet dezer meer bijsonder zijn vermeld.

Hiermede hebben wij de eer u te doen toekomen eene ordonnantie ten behoeve van uwe Gemeente betaalbaar bij den Heer A. SUIJS, Arrondissements-betaalmeester te *'s Hertogenbosch*, ad f 1/7/2,10 uitmakende het beloop der 50% hierboven gemeld.

Het zal ons aangenaam zijn den goeden ontvang dezer onmiddelijk te mogen vernemen, met uitnoodiging wijders om de verantwoording van dit bedrag te willen doen plaats hebben, door de toezending van eenen staat waarop het beloop der aan ieder persoon uitbetaalde gelden wordt aangeduid en tevens zijne handteekening voor kwitantie is voorkomende.

Wij zullen dezen benevens den hierbij gevoegden staat van schadeloosstelling binnen de eerstkomende veertien dagen van UWE. terug verwachten.

De Gedeputeerde Staten,

TER ORDONNANTIE VAN DEZELVE,

Het Gemeente-Bestuur van Berchem

Op 30 januari 1861 komt de koning zelf naar de doorbraken in de Weteringswal kijken en op 7 februari vraagt iemand uit Den Bosch toch nog of er niet wat plaats is voor evacués.

Op 21 februari komt er een brief van het ministerie van binnenlandse zaken, met voorzorgsmaatregelen die getroffen moeten worden om een epidemie tegen te gaan.
Het water is intussen wel teruggetrokken, maar de minister raadt aan de mensen nog niet naar hun huizen terug te laten keren. Tevergeefs, de mensen gaan toch terug naar hun door en door natte krotten.
De te nemen voorzorgsmaatregelen zijn:

- Er moet voldoende brandstof komen om eten te kunnen koken en tevens de woning droog te krijgen.
- Men moet aangespoord worden om niettegenstaande dat stoken, toch telkens een raam open te zetten.
- Bijzondere zorg vereist het droogmaken van de bedsteden. Men moet een ijzeren pot gevuld met in de brand gestoken boekweit doppen (boggende kaf) in de bedsteden zetten en ook de stroozakken moeten meerdere malen vervangen worden.
- Er moet gezorgd worden voor zand dat gebruikt kan worden om de lemen vloeren te bestrooien die natuurlijk spekglad zijn. Ook buiten rondom het huis zal het een flinke troep zijn geweest door het slib dat achter bleef. Ook hier kan zand een oplossing brengen.
- Maar er moet vooral aandacht besteed worden aan het drinkwater uit regen en welputten die door de overstroming met "rottende zelfstandigheden zijn bezwangerd".
  "Onder de meest krachtgevende voedsels verdienen vooral erwten en boonen aanbeveling evenals, het verstrekken van bier..."

Op 25 maart komt er in Ravenstein een lading steenkool aan van 35 mud die geschonken is door Petrus Regout uit Maastricht, door "Z.Ed., zijne kinderen, zijne emploijes en werklieden" bij elkaar gebracht.

In juli 1861 komt het bericht dat uit de "algemeene collecte van 6 Febr. 1861" het bedrag van f 774.774,28 is gekomen en dat voor Noord-Brabant f 64.259,78 beschikbaar wordt gesteld. Berghem krijgt daarvan f 2199,60. In oktober van dat jaar wordt nog eens f 2773,60 betaald voor aanschaf van pootaardappelen en zaaigoed.

In de nu volgende jaren wordt het wat rustiger met de correspondentie over de watersnood. In 1876 wordt nog even een circulaire rondgestuurd door "de Algemeene Watersnood commissie van 's-Hertogenbosch en de omgelegen landstreek". Hierin wordt vermeld

's Hertogenbosch, den 25 Januarij 1861.

A. N°. 8.

1e AFDEELING.

Verbod van het luiden der klok bij ijsgang of hoog opperwater.

In de gemeenten van deze Provincie, welke langs of in de nabijheid der rivier de Maas gelegen zijn, is het gebruikelijk, dat bij *watersnood* de bewoners door het luiden der klok van een dreigend of aanwezig gevaar verwittigd worden, terwijl daardoor de bevolking zoowel opgeroepen wordt om hulp te verleenen tot afwenden van het gevaar, als zij gewaarschuwd wordt om have en goed te bergen.

Het is derhalve zeer wenschelijk te achten, dat zoolang de rivieren met ijs bezet en niet binnen hare oevers teruggekeerd zijn er volstrekt niet, dan ingeval van brand of watersnood, geluid worde, niet alleen opdat de ingezetenen van uwe of van naburige gemeenten niet noodeloos worden verontrust, maar vooral om voor te komen, dat zij, wanneer een doorbraak of overstrooming onverhoopt plaats mogt hebben, niet in onzekerheid kunnen verkeeren ten aanzien van de oorzaak van het klokkengelui en daardoor het slagtoffer hunner dwaling zouden worden.

Ik neem mitsdien de vrijheid u te verzoeken om, (onverminderd de betrekkelijk deze aangelegenheid bestaande verordeningen, waarbij klokkengelui bij ijsgang of hoog opperwater verboden is), ten aanzien der klokken, die aan de gemeente behooren en alzoo ter beschikking van het gemeentebestuur zijn, de noodige maatregelen te nemen, opdat, zoolang voormelde dreigende toestand bestaat, volstrekt geen gelui plaats hebbe dan om de ingezetenen van gevaar te verwittigen en wat betreft de overige klokken in uwe gemeente, de belanghebbenden uit te noodigen, gedurende het aangegeven tijdvak dit luiden eveneens om geene andere reden dan de evengemelde te doen plaats hebben.

Mogt onverhoopt van de eene of andere zijde eenige weigering ondervonden of bezwaar gemaakt worden, zoo zal het mij aangenaam zijn, daarvan onverwijld kennis te ontvangen.

De Commissaris des Konings in *Noordbrabant*,
P. J. BOSCH VAN DRAKESTEIN.

Aan
het Gemeentebestuur
van

dat iemand met een jaarinkomen van f 400,- of minder, zijn geleden schade volledig vergoed krijgt en iemand die een jaarinkomen van f 800,- of meer heeft krijgt helemaal niets. Met gradaties daar tussenin.

VRIJ VAN ZEGEL,
ingevolge Kon. Besluit van
12 Januarij 1880, n°. 23.

ALGEMEENE VERLOTING
VAN
Voorwerpen van Kunst en Smaak,
TEN BEHOEVE DER NOODLIJDENDEN
DOOR DEN WATERSNOOD VAN 1880,
ONDER BESCHERMING VAN
H.H. M.M. DEN KONING EN DE KONINGIN,
TE HOUDEN TE 'S GRAVENHAGE,
Goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 12 Januarij 1880, No. 23.

Toen in de eerste dagen dezes jaars de treurmare alom in den lande weêrklonk, dat de oude erfvijand van Nederland, het water, weder zulke groote verwoestingen had aangerigt, en nog vreeselijker onheilen dreigden, ontwaakte allerwege op nieuw die geest van liefdadigheid, welke zich reeds zoo dikwerf de schutsengel der fel geteisterde streken had bewezen. Van meer dan ééne zijde werd een beroep gedaan op de barmhartigheid van het Nederlandsche Volk en nu, als steeds, met een offervaardigheid beantwoord, zooals die vooral op onzen gezegenden vaderlandschen bodem wordt gezien.

En ook toen het den Almagtige genadig behaagde, de magt der wateren te beperken en daardoor verdere uitbreiding van de ramp te voorkomen, werkte het besef van den omvang der schade, die reeds was aangerigt, nog zóó krachtig op het volksgemoed, dat de hand van 't mededoogen, eenmaal reddend uitgestoken, allermiust werd teruggetrokken.

De berigten uit de meest geteisterde streken luidden dan ook treurig genoeg, om veler hart tot weldoen te stemmen en hen op te wekken aan die gedeelten van ons Vaderland, welke door hun eigenaardige ligging in wintertijd voortdurend aan zoo groote gevaren zijn blootgesteld, door ruime tegemoetkoming te vergoeden wat hun bevolking, in bedoeld opzigt, meer dan de bewoners van de overige deelen des Rijks, te verduren heeft.

Uit dit alles moge blijken dat de Nederlander in geval van nood nooit te zuinig is geweest om te helpen. Maar zo royaal als bij de (aller?)laatste overstromingen, dat is toch wel een unicum in de geschiedenis.

*) Als iemand meer weet over de betekenis en herkomst van "Sierzang" of "Bato" wil schrijfster van dit artikel dat graag van u vernemen.

BODEMVONDSTEN
In Berghem en directe omgeving

Ten noorden van Berghem heeft J. Schippers uit Den Bosch op een akker veel vondsten verzameld. A. Verhagen, ook uit Den Bosch bezit momenteel de verzameling van J. Schippers.

Een bijzondere vondst is een fragment van een bronzen armband met een ronde doorsnede, figuur 1. Aan de buitenzijde bevinden zich paren ribben. Datering: Late Bronstijd, Vroege IJzertijd.
P. Modderman, 1950, die oudheidkundig onderzoek gedaan heeft in de Maaskant van oude woongronden, heeft op bijna dezelfde plaats ook vondsten gemeld. Brabants Jaarboek, 92-107.

J. Schippers stuitte ook nog op een aantal Romeinse munten en een fibula. Deze fibula, figuur 2, bestaat uit een ruitvormige plaat, titulus-achtige opbouw en wangenscharnier. Aan de bovenzijde van het holle centrum bevinden zich segmenten met afwisselend rood en wit email. De fibula dateert vanaf de tweede helft van de eerste tot het midden van de tweede eeuw. Beschreven door J. van der Roest in 1988.

Dezelfde datering geldt waarschijnlijk ook voor de paardekop uit brons, figuur 3. Deze paardekop kan bijvoorbeeld als het uiteinde van een mes gediend hebben.

In Berghem, beter gezegd in het Durenseind, is in een bouwput een opgevulde greppel vastgesteld. De diepte reikte tot ca. 1,50 m onder het maaiveld, de breedte bedroeg ruim 1 m. Onder uit de vulling van de greppel heeft W. Megens een hoeveelheid Laat-Middeleeuws aardewerk verzameld. Figuur 4 toont het volledige profiel van een beschilderde Pingsdorf tuitkan. Van de tegenover elkaar gelegen twee oren is er één bewaard gebleven. De tuit ontbreekt. Dankzij een uitgeknepen standring was het mogelijk de kan neer te zetten.
Dit type kan was in gebruik in de 11de eeuw en kort erna.

Jonger zijn de vier overige randfragmenten, figuur 5 a-d. Het gaat om vier handgevormde potten met uitstaande rand. Op een exemplaar, waarvan de rand en de hals bijgedraaid zijn, is het restant van een tuit bewaard gebleven. Deze randen van Elmpter waar worden gedateerd in de 13de eeuw, die van de kan is mogelijk iets ouder of jonger.

Publicatie uit: Brabants Heem, jaargang 44, 1992 nr. 4.

Zie: 't Vagevenster nr. 3, 'Op de Lallenber; ¯ rghem', pag 68-80;
't Vagevenster nr. 4, 'Terug naar de Lallenberg', pag. 100-110.

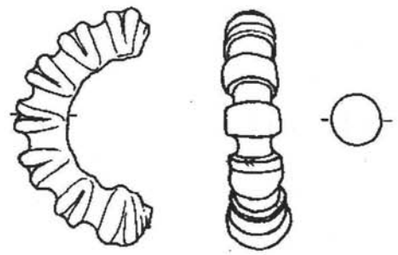

figuur 1

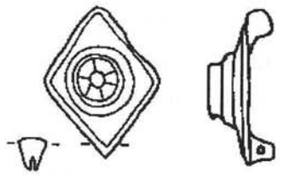

figuur 2

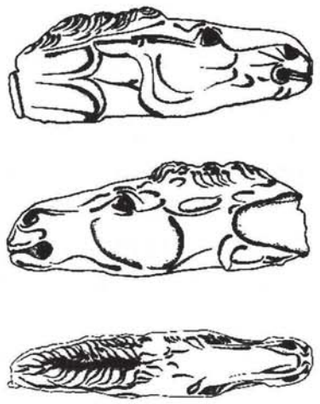

figuur 3

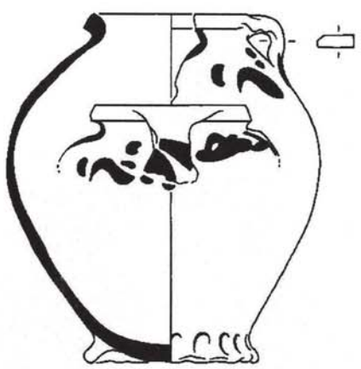

figuur 4

figuur 5

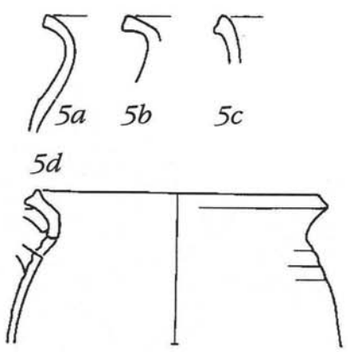

KOZAKKEN IN BERGHEM

De boerderij die op deze pagina is afgebeeld is in de 18e eeuw gebouwd. Familie Van Iperen woonde en werkte er vele generaties lang. Het was een sterk en struis boerengeslacht in Berghem.
Het bekendste familielid is Peter van Iperen, hij leefde in de 18e eeuw en bracht het in de gemeente tot schout. In 1751 had deze nazaat een belangrijke rol in een geschil. Een aantal Berghemnaren voelde zich in die tijd sterk aangetrokken tot het protestantisme. Die situatie riep natuurlijk de nodige spanningen op in de overwegend katholiek gebleven Berghemse gemeenschap. De schout bracht de 'strijdenden' tot elkaar en wist alles in der minne te schikken.
Een kleinzoon van de schout, ook Peter van Iperen geheten, heeft in het nu volgende verhaal de hoofdrol. Volgens overlevering gebeurde het in 1813 op en om de boerderij van de familie.
Van 1795 tot eind 1813 is Nederland door Frankrijk ingelijfd. Lodewijk Napoleon is dan koning. De Franse soldaten, die Nederland bezet hielden, werden in 1813 door Engelse militairen en Kozakken uit Rusland verdreven. De Kozakken-eenheden kwamen na de slag bij Leipzig in 1812 in Nederland terecht. Engelsen, Duitsers en Russen hadden een bondgenootschap gevormd om strijd te leveren tegen Napoleon Bonaparte. In Berghem waren op verschillende plaatsen Kozakken-soldaten ingekwartierd. Ook bij de boerderij van de Van Iperens. De Kozakken gingen in die tijd niet door voor lieden met een hoge beschaving. Zij roofden vee, in Berghem en omgeving, stookten buiten of op de 'deel' onder de schouw houtvuren om vlees te roosteren of te braden. De hoofdman van de Kozakken, die in de boerderij van Peter van Iperen verbleef, wilde binnen ook een vuur laten aanleggen. Dit zette bij Peter van Iperen kwaad bloed. Hij vreesde dat er brand zou ontstaan. De Kozakken stonden ook op het punt een

van zijn weinige koeien te slachten. De Franse tijd was economisch gezien toch al geen goede tijd geweest. Een 'rijke' boer in die tijd had hooguit enkele runderen.
Het was in Berghem een bekend gegeven dat de Van Iperens zich niet de kaas van het brood lieten eten. Ook konden ze soms erg venijnig reageren. Waarschijnlijk hadden de Kozakken het al op velerlei manieren te bont gemaakt. De maat was nu vol, hij pikte het niet langer. Hij gaf zijn dienstbode, Dora Janssen, opdracht in de mest van de groepstal (potstal) een groot gat te graven. Het hoofd van de Kozakken-leider zou erin begraven worden, nadat hij het met een aks (grote bijl) zou hebben afgeslagen.
Dit plan werd door de familie aan de Kozakken, met handen en voeten, rieken en bijlen, duidelijk gemaakt, de hoofdman was ook niet bang uitgevallen, maar de dreiging die van de familie uitging maakte op de Kozakkenleider grote indruk. Hij gaf zijn ondergeschikten opdracht het vuur in de schouw te doven. Ze moesten verkassen naar een andere plek om voedsel te bemachtigen om hun honger te stillen.
De boerderij van de familie Van Iperen werd in deze eeuw bewoond door de gebroeders Janus, Klaas en Jan van Iperen. Zij waren alle drie ongehuwd en zijn in de periode 1956-1960 overleden.
Deze drie broers werden in Berghem ook wel de 'drie koningen' genoemd, waarschijnlijk vanwege hun betrekkelijke rijkdom.
De boerderij, die in 1813 door hun overgrootvader zo kranig was verdedigd en behoed voor brand, zou in een nieuwe oorlog alsnog door oorlogshandelingen afbranden.
In de nacht van 29 op 30 oktober 1942 gonsde het boven Berghem van de geallieerde vliegtuigen. Deze gingen richting Duitsland. Een van de vliegtuigen heeft waarschijnlijk iets brandbaars afgeworpen... want op een of andere wijze kan men de brand die in de vroege morgen van 30 oktober 1942 om ongeveer 6.00 uur uitbrak niet verklaren. Hooibroei kon niet de oorzaak zijn, want er werd niet meer zo intensief geboerd vanwege de hoge leeftijd van de 'drie koningen'.
Op 30 oktober 1942 stond er een oostenwind en was het helder weer. De vonken verspreidden zich in westelijke richting over bijna heel het dorp. De toenmalige knecht op de boerderij van de eerwaarde zusters, Jan Gremmen, zag dat brandend riet bij het klooster en op de speelplaats van de meisjesschool terecht kwam, bijna 2 km verderop. De boerderij brandde tot de grond toe af. De gebroeders Van Iperen, alledrie meer dan zeventig jaar oud, vonden een nieuw onderdak in het bejaardenhuis bij de zusters. Daar bewoonden ze een der mooiste kamers naast de toenmalige kapel. De prachtige boerderij werd niet meer herbouwd. In de vijftiger jaren verrees er een nieuw huis op die plek, thans Burg. van Erpstraat 85.

Lambert van den Heuvel

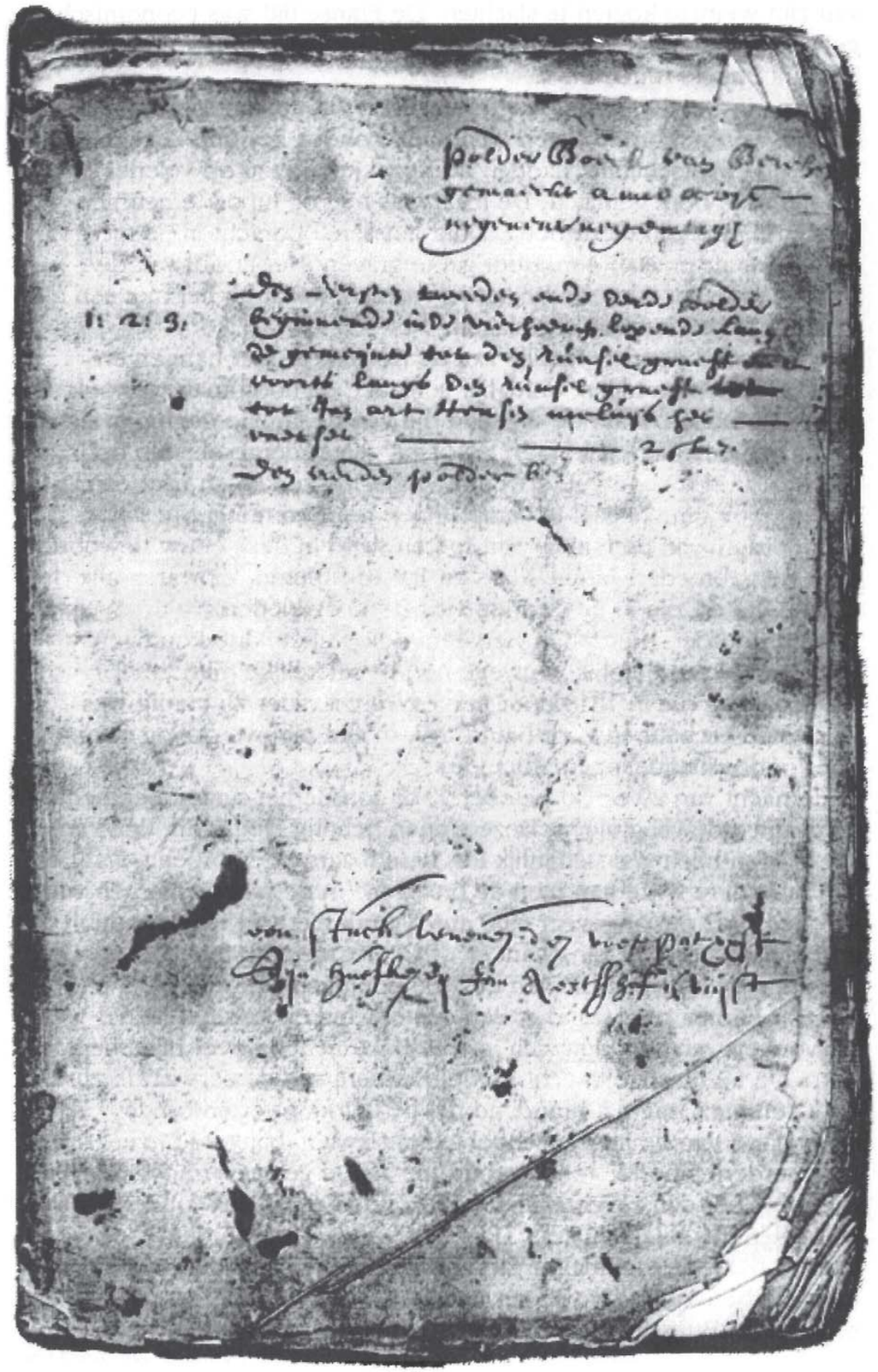

BELASTING ROND 1700

In de 17e en 18e eeuw hanteerde men voor het innen van belastingen het omslagstelsel. In Den Haag werd het bedrag vastgesteld dat iedere provincie moest afdragen. Het provinciebestuur bepaalde het bedrag voor de gemeentes. De gemeentesecretaris moest de uitvoering regelen. Hiervoor maakte hij lijsten: van bezittingen, onroerend goed, landerijen en stuks vee, waar de percelen gelegen waren, de oppervlakte en de belendingen. De maten werden in de Meijerij van Den Bosch genoteerd in 'lopense' en 'roeijen', de zogenaamde 'bosmaet'. Vijftig roeijen was één lopense. In andere provincies werden 'rijnlandse' maten gebruikt. De lijsten hebben verschillende benamingen: maetboek, lijst van verpondingen, polderboek, hoofdgeldlijst en hoorngeldlijst. Dit was het instrumentarium waarmee de secretaris werkte om de tarieven en aanslagen te berekenen. Eenmaal vastgesteld werden de lijsten met onroerend goed jarenlang gebruikt. In het streekarchief zijn over een reeks van jaren lijsten uit Berghem te vinden. Twee ervan zijn bijzondere exemplaren. In die zin bijzonder, beide lijsten zijn in 1699 samengesteld, een 'polderboek' door secretaris Withnij uit Berghem en een 'maetboek' door landmeter Suijkers voor de Hoog Moogenden in 's-Hertogenbosch en Den Haag. In de lijst van Suijkers staan in de linkermarge de maten in 'rij(n)landse' en in de rechtermarge in 'bosmaet' genoteerd. Het zijn de oudste verpondingenboeken van Berghem die bewaard zijn gebleven.

Linkerpagina:
Eerste pagina van het Polder Boeck van Berchem uit 1699, opgesteld en opgemaakt door Withnij, secretaris van Berghem.
De vertaling luidt:

Polder Boeck van Berchem
gemaeckt a mio 1600
negenentnegentigh

1:2:3: *Den eersten tweeden ende derde polder*
beginnende inde Vierhoeven lopende langs
de Gemeijnte tot den Runsel Graeff ende
voorts langs den Runsel Graeff
tot Jan Art Hensen incluijs het
vaetset *2 st.*
Den vierden polder b ?

een stuck beneven den voet path *XX st.*
Sijn huefken op Jan Aertsshof *VIII st.*

Dankzij de administratie die de plaatselijke en hogere overheden nodig achtten voor een rechtvaardige en profijtelijke belastingheffing, beschikken we nu over veel informatie over onze voorouders.
De voor familieonderzoek meest interessante bronnen vormen de lijsten van Verpondingen en Hoofdlijsten. In de Verpondingenlijsten vindt men veel namen van 'toponiemen', namen van landerijen en percelen. Van de Hoofdlijsten zijn er in het Streekarchief in Oss nog 20 beschikbaar. Over de jaren 1689 tot en met 1736. Een aantal lijsten is onvolledig of ernstig gehavend. Het bijzondere van de Hoofdlijsten is dat er alle inwoners van Berghem in worden vermeld. Onderverdeeld naar leeftijd en welstand. Personen ouder dan 15 jaar betaalden 20 stuivers belasting, kinderen jonger dan 16 jaar 10 stuivers. Inwoners die op de armenkas waren aangewezen werden vrijgesteld. Om te voorkomen dat er met dit laatste te veel geknoeid werd moesten de Hoofdlijsten door twee schepenen en ook door de armmeesters en predicant worden getekend.
In 1713 brak de eerste grote veepest uit in Nederland. Vooral het Kwartier van Maasland had hiervan veel te lijden. Dit had invloed op het percentage onvermogenden van de bevolking. In de Hoofdlijsten staat de gezinssamenstelling vermeld, inclusief eventueel inwonende familieleden en personeel, voor de leergierige familieonderzoeker zijn ze in deze vorm een buitenkansje. Ten behoeve van genealogisch onderzoek is er een index gemaakt op deze bron.

Bovenstaande informatie is grotendeels ontleend aan een publicatie van H.J. van Xanten en A.M. van der Woude: *"Het Hoofdgeld en de Bevolking van de Meierij van 's-Hertogenbosch omstreeks 1700."*

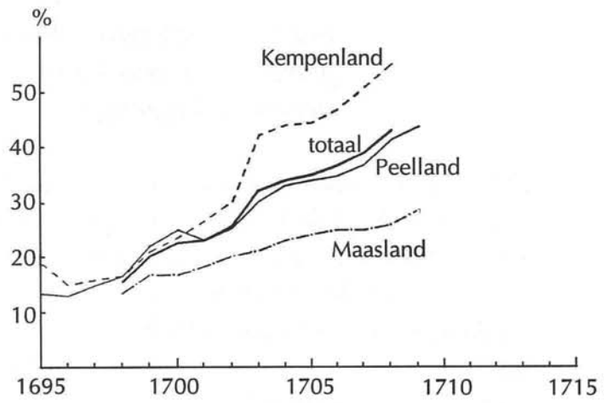

Meijerij van 's-Hertogenbosch, de grafiek geeft het percentage onvermogenden weer; de lijnen in de grafiek geven geen goede tijden aan, het kwartier Maasland is 'rijk' ten opzichte van het totaalbeeld, in het Kempenland is meer dan 50% onvermogend, zeer grote armoede.

Aantallen inwoners vermeld in de Hoofdlijsten van Berghem:

	vermogenden				*onvermogenden*		
jaar	boven 16 jaar	onder 16 jaar	totaal	jaar	boven 16 jaar	onder 16 jaar	totaal
1698	231	537	768	1698	124	158	282
1699	230	525	755	1699	125	173	298
1700	245	518	763	1700	127	165	292
1701	250	493	743	1701	131	157	288
1702	249	487	736	1702	136	156	292
1703	246	494	740	1703	140	154	294
1704	208	501	709	1704	136	165	301
1705	229	501	730	1705	122	159	281
1706	201	456	657	1706	73	193	266
1707	177	422	599	1707	74	236	310
1708	192	422	614	1708	169	222	391
1709	157	371	528	1709	204	300	504
1715	212	443	655	1715	176	229	405
1716	251	517	768	1716	143	194	337
1717	230	451	681	1717	163	223	386
1718	241	436	677	1718	179	231	410
1719	227	415	642	1719	184	247	431

	aantal inwoners		
jaar	boven 16 jaar	onder 16 jaar	totaal
1698	355	695	1050
1699	355	698	1053
1700	372	683	1055
1701	381	650	1031
1702	385	643	1028
1703	386	648	1034
1704	344	666	1010
1705	351	660	1011
1706	274	649	923
1707	251	658	909
1708	361	644	1005
1709	361	671	1032
1715	388	672	1060
1716	394	711	1105
1717	393	674	1067
1718	420	667	1087
1719	411	662	1073

Henk Luijerink

OPENING HEEMSCHUUR

Rein Zonnenberg, lid van Heemkundevereniging Berch-Heem, verzamelt al jaren oude en ambachtelijke gebruiksvoorwerpen. Hij heeft een prachtige collectie opgebouwd. Van mei tot en met september zijn de stallen van zijn oude boerderij in Herpen weer als Heemschuur ingericht.
Op afspraak kan men in groepsverband, 15 tot 20 personen, z'n verzameling bezichtigen. U kunt de Heemschuur vinden aan de Wooystraat 1 te Herpen, Rein Zonnenberg woont in Schaijk, voor afspraak bellen: 08866 - 2039.

D'N BIK OP HET PLATTELAND

Over eten en eetgewoontes van vroeger. Zelfwerkzaamheid van de plattelandsbevolking bepaalde in het verleden vaak wat er op tafel kwam. Rondom ieder huis of boerderijtje liepen meestal wat kippen, een geit of een varken. Deze leverden eieren, melk en vlees. Een keuterboer had er ook nog een koe bij, waar de boerin of een van de kinderen voor moest zorgen. De moestuin lag er om groenten te telen. Men was vanaf het voorjaar tot de herfst doende om 's winters een voorraad voedsel in huis te hebben. Er moest worden geoogst en de huisslachter kwam langs. Dit hoorde tot het normale levenspatroon tot ongeveer 1950. Uit onderzoek is gebleken dat in 1910 de Brabantse plattelandsbewoner gemiddeld 0,73 ha grond bij huis had liggen. Dit werd meestal geheel gebruikt voor de produktie van voedsel. Het teveel geproduceerde werd aan huis verkocht, eieren, melk, boter en aardappelen. De opbrenst kwam van pas bij het betalen van (gemeentelijke) belastingen.
Voor de slacht kwamen kippen, de geit en natuurlijk het varken in aanmerking. Het kleinvee werd zelf geslacht voor het varken kwam de huis- of boerenslachter voor de winter aan huis. In het voorjaar en zomer had de slachter weer een ander beroep; bijvoorbeeld rietdekker of mandenmaker. De verschillende messen droeg hij in een koker die aan zijn riem hing. Het varken werd met een speciaal pistool met pin geschoten en vakkundig gestoken. Het bloed werd opgevangen om er worst van te maken. Verder had hij een soort trechtertje bij zich met een haakje eraan. Met de trechter krabde hij de haren van het varken, de huid en haren werden te voren overgoten met kokend water. Met het haakje werden de nagels van de tenen getrokken. Hierna werd het varken met touwtjes door de hielen aan een plank op een ladder gehangen. De 'leer' werd rechtop tegen het huis of boerderij gezet, dan werd

Mies Manders (1933-1987) zoon van Klaas, Dennenweg, was een van de laatste huisslachters in Berghem.

foto: familie Broeksteeg, Gement

boter karnen...

het varken open gesneden en -gehakt. Zo bleef het een dag hangen om het te laten besterven. Slachtbijl en slachtbak kwamen hierna aan bod, het varken werd met hulp van de hele familie aan kant gemaakt. De lange winter was men nu vezekerd van een maaltijd met vlees. De kinderen keken tijdens het slachten nieuwsgierig toe, het was een hele gebeurtenis en degene die de kont van het varken durfde te kussen kreeg als beloning de... varkensblaas. De blaas werd gedroogd, om er voor vastenavond een rommelpot mee te maken.
Voedsel inkopen werd op kleine schaal ook gedaan. In de meeste dorpen waren wel enkele grutters, kruideniers of een slagerij. Veelal kocht men op de 'pof'. Ook werd er onderling met familie of de buurt voedsel en groenten uit eigen moestuin geruild. Met het teveel ging men ook wel naar de weekmarkt in grotere plaatsen. Dagloners en mensen die regelmatig loon ontvingen hadden meer keus en variatie in voedsel. De kwaliteit van de gekochte voeding was vaak beter dan die van de zelfgeteelde produkten. Bij gebrek aan beter werd de eigen teelt soms met tegenzin toch genuttigd.

Om bederf van groenten en fruit tegen te gaan gebruikte men verschillende manieren van conserveren. Vlees en worst werd naar eigen voorkeur gerookt of gedroogd. Vooraf werd het vlees, spek, hammen en ribben een tijdlang ingezout, dit gebeurde in een houten kuip, pekelvat of -ton. In de schouw op de deel werd het vlees gerookt. Ook werd het gewoon aan een balk in de kamer in een zak te drogen gehangen. Sommige stukken konden door het drogen of roken keihard worden.
Groenten werden ingezout of gedroogd, het zuurkoolvat is nog bekend. Snij- en sperziebonen gingen in een stenen of Keulse pot. Afgedekt met een doek, plankje en 'kolkei'. Inmaken deed men ook. Appels en ander fruit werden op zolder te drogen gelegd of op alcoholhoudende drank gezet. Van vruchten, bramen en bessen werd jam of sap gemaakt.
Eieren werden in de kalk gelegd om ze langer te kunnen bewaren. Boter maakte men zelf. De melk, vers van de koe, werd in een roompot gegoten. Het vette gedeelte dat boven kwam drijven werd er afgeschept. De room ging in een speciale karnton, iedere streek had zijn eigen type. De staande met stamper, voorzien van een schijf met

middageten... met z'n allen uit één schaal

gaten erin, kwam hier het meest voor. De stamper werd op en neer door de room bewogen. Heet water werd toegevoegd en na verloop van tijd kwamen de boterkorrels op de karnemelk drijven. De boter werd uit de ton gehaald en het laatste restje karnemelk werd eruit gekneed. Daarna werd er voor de houdbaarheid zout aan toegevoegd en ging de boter in een Keulse pot de kelder in.
Ouderen die deze manieren van conserveren nog hebben meegemaakt zullen er niet altijd even goede herinneringen aan over hebben gehouden. De pekel kon na een tijdje flink gaan stinken en het vlees was door het inzouten bijna niet meer te eten. Gerookt spek dat te lang had gelegen smaakte ranzig. Smaak had niet altijd de hoogste prioriteit.
Het eetpatroon en de tijden waarop men at waren vroeger over de hele werkdag gespreid. Men stond vroeg op en begon meestal met brood en pap. Tussen negen en tien een broodmaaltijd. Rond twaalf uur een warme maaltijd. Na de middag werd er nog twee keer gegeten en voor men naar bed ging nog een keer aardappelen of pap. Zondags at men minder vaak, men hoefde immers ook niet hard te werken. Vroeger werd er vaker en meer gegeten als nu, maar de voedingswaarde lag veel lager. Rond 1900 at men in Brabant drie keer per dag brood.
Het brood van alledag was roggebrood, dit was vrij licht van kleur en werd 'brood' genoemd. Er was ook een soort witte brood, het was meer grauw dan wit en bestond uit rogge of uit een mengsel van rogge en tarwebloem. Dit noemde men geen brood maar 'mik', roggemik of boerenmik. Smakelijk.

Wordt vervolgd
Lambert van Hintum

Tekst en foto's uit: *Rijke oogst van schrale grond, de Zuid-Nederlandse volkscultuur.*

SINT ANNA-VERENIGING
Een onbekende vereniging

"Ouders moeten hunne kinderen opvoeden tot gezonde, verstandige, zedelijk krachtige kinderen."
Zo luidt een van de spreuken van een voor ons onbekende vereniging. Omstreeks 1900 moet deze "Sint Anna-vereniging" ook in Berghem hebben bestaan, getuige het "Bewijs van Lidmaatschap", dat toebehoorde aan Gijsbertus v/d Mosselaar en Echtgenoote, in het jaar 1907. Deze mooie, oude oorkonde hangt nog steeds te prijken in een Berghemse boerderij aan de Runselstraat. Het hoort gewoon bij dat huis. De huidige eigenaar is Thomas Broers. Voorheen woonde er Marinus van de Mosselaar (bekend als schoenmaker) en zijn zus Gien. Hun ouders waren lid van bovenvermelde vereniging, waarvan we niemand op het spoor kunnen komen, die iets van het bestaan van deze "Sint Anna-vereniging" weet.
Elke tijd heeft zijn eigen, dreigende gevaren voor jeugd en jongeren. En in elke tijd zullen er ook ouders zijn, die trachten hun kinderen daarvoor te behoeden. Honderd jaar geleden voor gebruik van alcohol. Nu voor gebruik van drugs.
Van 1886 tot 1901 had Enschede een bijzondere kapelaan; Alphons Ariëns - doctor in de theologie. Hij studeerde in Italië, Rome en haalde er zijn titel. Tijdens zijn studie in Rome bezocht hij vaak de volkswijken van de stad. Zo ook in Enschede. Hij werd een sociale voorman en zag, in die tijd, hoeveel onheil alcohol aanrichtte bij de Twentse fabrieksarbeiders. Hij stichtte een vakbond en daaruit vloeide "Sobriëtas" voort, een vereniging voor drankbestrijding.
De veronderstelling is dat de "Sint Anna-vereniging" ook vanuit deze beweging - Sobriëtas - is ontstaan. "Ouders namen de verplichting op zich om hun kinderen tot hun Eerste H. Communie (in die tijd was dat ongeveer de 12-jarige leeftijd) op te voeden in geheelonthouding."
Opvoeden van kinderen was toen veelal een vrouwelijke aangelegenheid. De man moest namelijk "de kost" verdienen. St. Anna was volgens de christelijke traditie de patrones van de gehuwde vrouw. Misschien daarom dat er voor de naam "Sint Anna-vereniging" is gekozen en er waarschijnlijk enkel vrouwelijke bestuursleden waren?
De Presidente: getekend W. v den Heuvel
(Mina van den Heuvel van Brordus van Tonnië?)
De Secretaresse: getekend M. van Erp
(Marie van Erp-van Amstel, de vrouw van oud-burgemeester J. van Erp?)
Veel zaken zijn er nog onduidelijk. Het geeft een "kick" om door te gaan met zoeken! Komt er welkome hulp van onze leden?

Afbeelding oorkonde zie volgende pagina's *Marietje Neeteson-van Zummeren*

Alcohol
Sint. Annaa-Vereeniging
„Ik verbind mij mijn kinderen tot hun 1ste H. Communie, behoudens voorschrift van den geneesheer, op te voeden in geheelonthouding en daarij hen geen alcoholische dranken te laten halen."
Art. 1 van het Reglement.
BEWIJS VAN LIDMAATSCHAP
Het Bestuur der St. Annavereeniging te
verklaart, dat
de verplichtingen
omschreven in Art. 1 van het Reglement op zich
genomen en als Lid der St. St. Annavereeniging
ingeschreven.
Ten bewijze waarvan
dit diploma is verstrekt
den
Bestuur.
Voorzitter.
Secretaris.

Expositie in het kader van 50 jaar Bevrijding van Nederland 1945-1995

Heemkundevereniging Berchs-Heem houdt in verband met herdenkingsactiviteiten "50 jaar Bevrijding van Nederland" vanaf 5 mei 1995 een foto-expositie in de Rabobank te Berghem.

Gerrit Laurenssen heeft in Engeland vijf luchtfoto's ontdekt.
De foto's zijn gemaakt door verkenningsvliegtuigen van de RAF op 11 en 12 september 1944. Een week voor Berghem officieel is bevrijd.
Van de vijf foto's is een compositie gemaakt, het hele dorp in een beeld gevangen.

Op 13 mei 1945 is er in Berghem een grote bevrijdingsoptocht gehouden. Van die optocht zijn destijds foto's genomen.
De serie bestaat uit 70 unieke beelden.
Bijna het hele dorp was op een of andere manier bij de optocht betrokken, als deelnemer, wagenbouwer of gewoon als toeschouwer.
De foto's komen uit het gemeentearchief van Berghem.

Wissel-expositie

De tentoonstelling is ingericht als wissel-expositie, iedere week worden er enkele foto's vervangen. Alleen tijdens openingstijden van de bank kan men de expositie bezichtigen. De expositie duurt tot september.

Heemkundevereniging Berchs-Heem heeft veel namen van mensen die aan de optocht hebben deelgenomen kunnen achterhalen.

Loop eens binnen bij de Rabobank ...
Misschien herkent u nog iemand ...
't Is 50 jaar geleden, maar toch ...
U weet wat de wagen uitbeeldt ...
Welke buurt of straat de wagen heeft gebouwd ...
De naam van de fotograaf?

De fotograaf heeft vanaf de kiosk zijn mooie beelden geschoten.
De kiosk stond op de hoek St. Willibrordusstraat - Burg. van Erpstraat.
We zijn benieuwd hoeveel aanvullingen en reacties we op deze foto-expositie krijgen.
Het is een van de laatste mogelijkheden om nog gegevens te achterhalen.

Heemkundevereniging Berchs-Heem bedankt directie en personeel van de Rabobank in Berghem voor het beschikbaar stellen van expositieruimte en materiaal.

Foto nummer 286 uit het fotoarchief van de gemeente Berghem.

Deze wagen is gemaakt door de Laanderstraat.

Op de bok van de wagen: Gerrit van de Camp en André van Sommeren.
Op de wagen: Theo van Erp (van Antoon), Theo van Zummeren (van Martinus), Els van Erp (van Fons) en Marietje van Erp (van Piet van Cisse).
Van een persoon is de naam nog niet bekend.